

cestou bez obětí poplatnictva obdrží zemědělství nejlevnější úvěr a ve vhodné a přístupné formě bez drahých předpisů formálních a bez ztráty času. Předpokladem úspěchu i této soustavy jeví se ovšem obecná stabilita poměrů hospodářských a zvláště též stabilita měny a důvěry v ni. Rostoucí úkoly prodejních a výrobních organizací zemědělských vyžadují však namnoze zvláštních úvěrových opatření. 4. Mnohé státy učinily zemědělský úvěr provozovací předmětem své velkorysé péče s výsledky ovšem různými. Určující vliv na výsledky ty mají však spíše vnější národohospodářské poměry v zemi, než struktura organizace sama. 5. Rozvrat rentability zemědělského podnikání staví do popředí v nynější době otázku zadlužení zemědělského daleko vážněji, než byla před 40 lety. „Má-li přechod národního hospodářství do soustavy nižší hladiny cenové býti proveden bez vážnějších otřesů, bude třeba náležitě veřejné péče o oddlužení, i když základ jeho musí býti proveden individuálně od dlužníka ku věřiteli v rámci úsilovné soustavné péče státu i peněžnictví o trvalejší pokles úrokové míry. Hlavním však předpokladem ozdravení zemědělského a celého národního hospodářství zůstává stále znovudosažení ztracené rentability zemědělství (str. 77).

A. Klimt.

Dr. EMIL HEMMERSAM: DAS GENOSSENSCHAFTSWESEN DER DÄNISCHEN BAUERN. Vyšlo ve sbírce „Beiträge zur Genossenschaftskunde“. Schriften des Seminars für Genossenschaftswesen an der Universität Halle-Wittenberg, herausgegeben von Professor Georg Jahn. Heft 1. Hans Buske, Verlag, Leipzig, 1934. Stran VII + 139 za 50 Kč.

Malé Dánsko poutá k sobě od několika desetiletí zvýšenou pozornost hlavně zemědělského obyvatelstva ostatních zemí, jemuž je zdrojem vítaného a vydatného poučení, a to jak pokud jde o organizaci vysokého lidového školství tak zejména pokud jde o družstevní podnikání založené na ideji vzájemné pomoci. Vysoké lidové školství v Dánsku odlišuje se prospěšně od obdobného typu škol v jiných zemích tím, že není jeho cílem napěchovati do hlav žactva co nejvíce nejrozmanitějších vědomostí, nýbrž naopak nabádati je k samostatnému přemýšlení a podněcovati je k chápání souvislosti světového dění. Mimo to pětíměsíční soužití na škole má vyvolati v žactvu silný cit pospolitostní, jenž je pak zdrojem zvláštní svérázné morálky, mravnosti sociální, která zase má v hospodářském ohledu největší význam pro zdárný vývoj a rozvoj dánského družstevního hnutí, a to od jeho prvních počátků až do dneška, jak je vidno i ze vzorné monografie Hemmersamovy.

Autor, jenž zná Dánsko dokonale z autopsie a dobře ovládá příslušnou odbornou literaturu, věnoval úvodní kapitulu své svědomité a s láskou psané knihy všeobecné charakteristice Dánska (poloha, klimatické poměry, rozdělení půdy a obyvatelstva, zemědělské hospodářství, vzdělání atd.), v dalších pak pojednává podrobně o družstvech spotřebních, nákupních (družstevní nákup krmiv, hnojiv, uhlí, družstevní výroba cementu), máslašských, prodejních (družstevní jatky, družstva zabývající se vývozem živého dobytka a družstva organizující vývoz vajec), o drobnějších družstevních organizacích a o družstevních svazech; samostatnou kapitolu věnuje družstevní bance. Při tom si všímá vždy historie toho kterého druhu družstevního podnikání, jeho vnitřní organizace a národohospodářského významu a neopemene upozorniti ani na překážky, jež se mu stávaly v cestu a jejichž překonání vyžadovalo často značného úsilí a nemalé obětavosti těch, kdož byli jeho nenáročnými a nadšenými průkopníky. Byly-li podnětem k zakládání spotřebních družstev sociální bědy, dala popud k budování družstev zemědělských

hospodářská bída drobných zemědělců, vydaných téměř úplně na milost a nemilost velkých obchodních firem importních stejně jako exportních. Že při tom napomáhaly vydatně demokratické ideje zakořeněné hluboce v dánském lidu, jest samozřejmo. A že se dánskému družstevnictví podařilo zlomiti moc domácích monopolů a kartelů, za to vděčí zase především svérázné a podivuhodné sociální mravnosti svého členstva.

Nemohouce zacházeti do podrobností, byť sebe zajímavějších a poučnějších, upozorníme aspoň na několik základních rysů vzorného a příkladného družstevního podnikání v Dánsku. Jest především zajímavo, že dánští družstevníci odmítají jakékoli schema ve svém družstevnictví na rozdíl od družstevníků v jiných zemích. Výmluvným dokladem toho jest i známá skutečnost, že v Dánsku není žádného družstevního zákona, jenž by vykonával státními předpisy vliv na utváření družstev; všude se požaduje svobodný vývoj a samostatné sdělávání stanov. Pokud jde o úpravu právních poměrů, jsou i pro družstva směrodatnými zákony a nařízení, jež platí pro každé jiné výdělečné podnikání bez výjimky. Volá-li se přes to s různých stran po vydání zvláštního družstevního zákona v Dánsku, pak hlavně proto, aby jím byl precisován pojem „družstvo“, aby bylo nadále znemožněno zneužívatí tohoto označení, jak tomu dnes je nezřídkou v malých venkovských dánských městech. A rovněž tak, jako jest odmítán zásah státu do družstevnictví prostřednictvím zvláštního družstevního zákona, jest pod pokutou zapovězeno domáhati se státní pomoci pro družstva. Dánské družstevní hnutí jest hnutím vysloveně svépomocným. Stát poskytuje sice příspěvky na všeobecné účely, jako na povznesení chovu dobytka, nakušební laboratoře a pokusné mlékárny, z čehož mají výhodu i družstva, ale přímých dotací nedostávají nikde.

Ve všech dánských prodejních družstvech a rovněž i ve většině družstev nákupních jest zavedena dodávková a nákupní povinnost členů, což se ukázalo nutným, měla-li se družstva vyvarovati možných otřesů. Tam, kde se zpočátku věřilo, že je možno obejít se bez těchto opatření, ukázaly se brzy nešvary, jež bylo možno odstraniti toliko tuhým připoutáním členů k družstvu. Obojí uvedená družstva jsou nadmíru specialisována, tak že se zdá, že přílišná specialisace je mnohdy na úkor hospodářské výhodnosti. Vedle své hospodářské činnosti věnují se prodejní družstva i praktické osvětové činnosti mezi rolníky, zejména pokud jde o dosažení vysoce hodnotných kvalitních produktů při chovu dobytka. V důsledku toho sevšeobecňuje téměř přesvědčení, že výroba méně hodnotných produktů poškozují vlastní zájmy a nedá se vyvážit případnými okamžitými výhodami. Dánští rolníci jsou si dobře vědomi toho, že státní kontrola vývozu vedle úkolu bdíti nad tím, aby bylo vyváženo toliko prvotřídní zboží, má především přesvědčiti zahraniční odběratele, že i se strany státu jsou učiněna všechna opatření, aby bylo zabráněno vývozu špatných produktů. Leč dlužno zdůrazniti podle autora, že výrobu prvotřídního zboží nezpůsobuje státní dozor, nýbrž jedině svorná vůle dánského rolnictva. A tato pevná vůle mohla býti vyvolána toliko převýchovou, za niž vděčí dánský lid především svým vysokým lidovým školám.

Nositeli dánského družstevního hnutí jsou rolníci, kteří vlastní střední hospodářství. Jsou ještě dnes z největší části přívrženci liberálního hospodářského a společenského řádu a nelze proto podle autora posuzovati jejich boj proti monopolním velkokapitalistickým tržním organisacím jako důsledek jejich marxisticko-socialistického stanoviska, nýbrž nutno jej chápati toliko jako úsilí o zajištění nebo obnovení svobodného trhu. A poněvadž tvoření monopolních kapitalistických sdružení bylo ve velkém rozsahu umožněno hlavně dnešním hospodářským zřízením, zaujímají dánská družstva a jejich

nositelé sice kritické stanovisko k platnému hospodářskému řádu, nepřejí si však jeho zásadní změny. Jediné vhodné prostředky proti výstřelkům liberálního hospodářského řádu spatřují dánští rolníci v družstvech; od státních zásahů (zákony proti trustům atd.) si ničeho neslibují a odmítají je proto.

Lze prokázat, že příklon dánských rolníků ke spotřebním družstvům souvisí v největší části s politickými zápasy tehdejší doby. Než i při zakládání máslařských družstev a družstevních jatek jakož i při založení prvního velikého družstva nákupního (jutské družstvo nákupu krmiv) hrál rozhodující roli boj dánských rolníků o jejich společenskou rovnoprávnost. Vedle vlastních hospodářských úkolů sledují též všechna v novější době založená dánská družstva více méně uvědoměle cíl zachovati nebo dokonce zlepšiti sociální postavení dánského rolnictva. Dánské družstevní hnutí jest tudíž, uzavírá autor, důležitou částí celkového zjevu, sociálního hnutí rolníků této země, které bylo ukončeno v roce 1901 odstraněním konservativní menšinové vlády. A v neposlední řadě nutno připisati k dobru hospodářským úspěchům dánských družstev, že dějiny tohoto sociálního hnutí dánských rolníků staly se dějinami plného zdaru určitého sociálního hnutí. *A. Klimt.*

Dr. HANS COMPRIX: DIE ARBEITNEHMERBANKEN. Ihre Entwicklung und Bedeutung in wirtschaftlicher und sozialer Hinsicht. Vyšlo ve sbírce „Soziale Organisationen der Gegenwart“. Forschungen und Beiträge. Herausgegeben von Prof. Dr. Ernst Grünfeld, Halle a. d. S. Band 11. C. L. Hirschfeld, Verlag, Leipzig C 1., 1929. Stran X + 180 za RM 825.

V řadě sociálních organizací, jež ovlivňují dnešní hospodářský život, jsou nejmladším útvarem dělnické banky, t. j. bankovní ústavy opírající se o odborové organizace, jimž mají býti oporou v hospodářských bojích o lepší sociální postavení jejich členstva. Vyrůstá v nich nový bankovní typ, jehož svéráznost a význam vyžadují zvýšené pozornosti a vědeckého zkoumání, jehož zdařilým pokusem je přítomná práce. Autor vymezuje v úvodu pojem dělnické banky a v dalších pěti kapitolách načrtává historii dělnického bankovníctví, zkoumá příčiny vzniku a poslání dělnických bank, osvětluje podrobně jejich organizaci, praktickou činnost a obchodní vývoj, všímá si i jejich zvláštních bankovních hospodářských a sociálně ekonomických otázek, jež jsou dány jejich svérázností a složením a ukazuje na sociální význam dělnického bankovníctví. Připojen jest přehled literatury jak knižní tak i časopisecké. Vychází od německých dělnických bank, přechází pak k charakteristice dělnického bankovníctví v Americe a v ostatních evropských státech.

Dělnické banky jsou zakládány teprve v době poválečné. Působí tu jednak vnější příčiny a účele, jednak motivy ideologické a účele hospodářskopolitické. Vnější příčiny a účele zakládání dělnických bank jsou podle autora všude a u všech bank téměř stejné až na místní praktické potřeby. V Německu je to potřeba vyřizovati bankovní obchodní záležitosti odborových organizací a jejich členů vlastními ústavami, jež by podržely i zisky, které měly z těchto obchodů dosud banky soukromé. Úmyslem zakladatelů dělnických bank bylo lépe a užitečněji zhodnotiti značné jmění odborových organizací a s nimi spjatých podniků ve vlastních bankovních ústavech, než je-li přenecháváno soukromým bankám. Tímto způsobem dostane se jednak podnikům, jež jsou blízký odborovým organizacím, i jiným, především družstevním podnikům potřebného úvěru snáze a levněji, jednak se vracejí zisky dělnických bank opět do kapes dělnictva, které je jejich akcionářem. Při zakládání dělnických bank amerických přistupovala k uvedeným právě mo-